

Mintha tudták volna, hogy menyei ügyekben járunk, Csenterice és Szentantalka végig vágtatott az úton, egyszer se kellett ustorral biztatnom őket.

– Itt várj meg! – kászálódott le a bakról az apátúr; s a hordócskát a hóna alá kapva maga zörgetett be a plébániakapun.

Hússzor számoltam meg az égen kigyúló pislacillagokat, mire kilépett a kapun. Már nem volt olyan fickós, mint befelé menet. Jókedvű volt, azt láttam rajta, de kissé bizonytalanul lépkedett, s nem is tudott egymaga fellépni a kocsira, segítenem kellett.

– Valami baj van?

– Van, de nem velem! – kacsintott.

– A püspök úr? – kérdeztem.

– Félig már meggyógyult, Isten nagyobb dicsőségére.

– Csak nem a plébános? Mi baja esett?

– Még semmi – nevetett szélesen, ahogy szinte sosem. – De alaposan meg lesz dorgálva. Na, gyerünk, mielőtt ránk zuhan az éjjel.

Igencsak sötét lett, mire a kolostorba értünk. Nem tudtam a kapun behajtani, idegen szekér állt a bejáró alatt. Hatalmas hordót gurítottak le róla.

– Ez a harmadik! – jelentette a konyhás testvér. – Háromszor jobb, mint amit az apátúr elvitt, és éppen hússzor annyi.

– Honnan van? – kérdezte az apátúr összehúzott szemmel.

– A sororok küldték. – A konyhás pislogott. – Visszaküldessem?

– Isten őrizzen! – szólott az apátúr. – Az egyiket üsd csapra! Hiszen vége van a böjtnek! Az Úrnak hálát adva ma feltöltekezünk Krisztus vérével.

A konyhás barát keresztet vetett e profán ígét hallva, én majdnem elájultam. Aztán a barát ájtatos pofával rám vigyorgott, s azt mondta:

– Halleluja!

JEMNITZ SÁNDOR NAPLÓJÁBÓL (II)

Részletek

Közzéteszi Jemnitz János

Szept. 8. – Napközben komponáltam – végre megint! Este jött Kinga velem vacsorázni. Alighogy leültünk, felhív a Népszavától Horváth Zoltán, és mond a „Dalosszövetség”-i cikkemhez néhány megjegyzést, amelyről egy új, sokkalta bővebb befejezés jutott eszembe. Félóra alatt megírtam, és betelefonáltam újabb másfél „flek”-et. Tudok ily gyorsan is dolgozni, de kimerít; sokkalta fárasztóbb a koncentrált, nyugodt munkánál.

Szept. 9. – Vasárnap. Délben ½ 2 órakor tisztázatban befejeztem egy négyszólamú férfikart Kassák Lajos „Az én lovam” versére. Erőteljes, keménykötésű darab lett belőle, de szörnyen nehéz. Senki se fogja majd énekelni. Ezt munka közben is észrevettem,

és mégis így csináltam meg, mert a kellő jelleget és színt csak így lehetett elérni. Alternatívám egy volt: vagy írok valamit, amit jónak érzek, de az aztán íróasztalom fiókjának lesz, vagy engedményeket teszek, és szégyenkezem magam és a darabom miatt. Győzött a jobbik énem, bár ez a győzelem felér egy vereséggel a gyakorlati téren. Tudom, jól ismerem a banális tanácsot: össze kellene kapcsolni a két dolgot. De beszéljen valaki Einstein relativitáselméletéről úgy, hogy a harmadosztályos általános iskolás tanuló is megérti! Én így is a lehető legegyszerűbb maradtam, de – egyetemi siker. Ez a sík viszont néptelen. Erről azonban nem én tehetek, és ez felment az önszemrehányások alól. – Délben a Klubban már mindenki a mai Népszavában megjelent „Dalos” cikkemet dicsérte. Még a Szabad Nép munkatársai is.

Szept. 10. – Délelőtt 9.40 órakor a Kossuth rádión végre elhangzott a „Kicsi alma” és a „Késő ősszel”, a Kaposy Andorral felvett két dalom. Mindkét felvétel most sokkal jobban és szebben szólt, mint a visszahallgatásnál. Vannak intonációs rezgéskülönbségek, amelyek a stúdióban még észrevehetőek szoktak lenni, de a nyilvános adásban valahogyan kiigazítódnak. Rögtön utána Hela hívott fel, és gratulált, majd Antal Lívia, aki a „Kicsi almá”-t mindjárt el is kérte. Utána elmentem a Liszt-versenyek megnyitására, este is ott lógicsáltam, nem tudom, hányszor hallgatva végig a VI. és a XII. magyar rapszodiát és a „Mazeppá”-t. Lisztnek volt egy kaptafája, arra húzta az ihlet nélkül szerzett műveit, azért is oly hasonlóak ezek egymás között. Az ihletettek aztán persze annál individuálisabbak. A skálája rendkívül széles, de ha nincs kedve vagy ideje, előveszi a generálszafját, és leönti vele a darabot. Beethoven éppen az új típusok teremtésében volt hasonlíthatatlanul és utolérhetetlenül gazdag. Úgyszólván mindegyik műve egy új arc, új individuum. Lisztnél valamennyi mű családtag, sokféle arc közös vonásokkal.

Szept. 11. – Végigolvastam a „Doktor Faustus”-t, utolsó lapjait sírva; de nem a történet maga, hanem a stílus szépsége ríkatott meg. Thomas Mann művészete voltaképpen a legpontosabb szóhasználat művészete. Gondolat és szó kölcsönösen termékenyíti meg egymást. Ebből a magasrendű magányból szinte átmenet nélkül csöppentem bele a Liszt-versenyek esti forgatagába. Egy Bermann Lázár nevű, fantasztikusan csúnya szovjet zsidó fiú fenomenális tehetségnek bizonyult, és lehengerelt mindenki mást. Nála teljesül az ideális követelmény, és a tökéletes technika poétikus muzikalitással párosul.

Szept. 13. – A moszkvai sakkversennyel kapcsolatosan ugyanazt az érdekes jelenséget figyelem meg, mint a nálunk most folyó nemzetközi Liszt Ferenc zongoraversenyen. Kik a legjobbak ott? Szovjet zsidók, magyar zsidók, argentin zsidók, jugoszláv zsidók. Kik a leggyengébbek? Az izraeli zsidók. A zongoraversenyen ki eddig a legjobb? Lázár Bermann szovjet zsidó. Ki a legrosszabb? Egy Wolf nevű izraeli zsidó. Mint ahogy a növény- és állatvilágban vannak parazita fajták, amelyek, akárcsak az orchideák, más növényeken szebbnél szebb virágokat tudnak hajtani, úgy vannak emberi fajták is egészen hasonlóan. Sőt, továbbmegyek: az orchideánál művészi szerkezetű és színezetű virág alig van; talán éppen e szekunder életkörülményei szükségesek ahhoz, hogy ily pompás komplikáltságot fejthessen ki! S nem áll-e talán ugyanez a zsidókra? Nincs még egy faj ezen a világon, amely létszámához viszonyítva annyi kiváló embert termelt ki magából, mint a zsidó. S ez a világba való kirajzás úgyszólván rögtön a honfoglalás után elkezdődött nála; az ország csupán rezervoár. Epirusban, Korinthosban, Rómá-

ban nagy zsidó kolóniák virágzanak. Kölnben, ebben a római kolóniában előbb él zsidó, mint germán, mert kereskedőként kísérik a római légiókat. Róma legnagyobb színésze, az egyiptomi fáraók és a római császárok háziiorvosa rendszerint zsidó. Művészetben és tudományban előbbre vannak az autochton népeknél, éppen azért, mert nem autochtonok, és energiájukat szabadabb célokra fordíthatják... Ezt a gondolatmenetet érdemes lenne bővebben kifejteni.

Szept. 15. – Gyönyörű új brokátpaplant vettem, fele világoskék, fele világosbarna. – Este Moura Limpany zongoraestjén. Írok róla. Závodszy Zoli a szünetben odajön hozzám: „Hogy tud ez a Limpany kalimpáni!”

Szept. 24. – Délelőtt a Rádióban: „Új magyar zongoramuzsika magnetofonról”, a verseny alatt itt időző külföldi pianisták részére. Mi, szerzők – nekem az V. zongoraszonátám I. és II. tétele hangzott el (az egész nyilván „túl sok” lett volna, amikor Kadosa persze teljes „Concertinó”-ja és Szabó persze teljes „Felszabadult melódia”-i foglalták el az idő legnagyobb százalékát) – és előadóink illedelmesen összegyűltek, csak éppen a külföldi vendégek hiányoztak egy-egy svéd és román zsűritag kivételével. Kiderült, hogy ugyanakkor (!) zenekari próba zajlott le az esti zenekari Liszt-győztes hangverseny számára az Erkel Színházban. Azt gyanítom, hogy ez nem is múlt a rendezés baklövésén, hanem a mi szándékos elbújtatásunkat célozta. „Tenni valamit, és mégsem tenni, minden eshetőségre készen” – ez ma a feladat a „Mann kann nicht wissen” korszakában, amikor a mai hiba holnapi érdem, és a mai érdem holnapi hiba lehet.

Szept. 25. – Ülés a Tudományos Akadémiában. Vértes Pista minden félperces mondatot öt percig fordíthatott franciára, és stílárís készségét fitogtatta. Végül mindenki menekült: én ki a Ferihegyi repülőtérre, ahol a szövetség nevében egy Kurz (?) nevű zsenge drezdai karmesterkét fogadtam. De az út ebben a gyönyörű nyári időben élvezetté vált számomra, útközben az intelligens sofőrrel szórakoztam.

Szept. 27. – Különös ülés Szendrő Ferinél a Petőfi Színházban. Valamiféle bizottságba választottak, amelyből ki fogok maradni, mert igazolóbizottság-szaga van. Nekem ebből elegendem volt. Akiket annak idején elmarasztaltunk, azok ma mind Kossuth-díjasok, míg a bizottsági tagok örülhetnek, ha nem kerültek börtönbe.

Szept. 29. – Verával hangversenyen – 16 éves, de lelkileg lehetne 26. Élete: ostrom és óvóhely, majd kitelepítés és iskolázatlanság. Mihez kezdjen? Hát énekelni tanul, hang nélkül. Miféle jövő!

Okt. 2. – Este ismét moziban: Palotai Boris „Ünnepi vacsora”-jánál. Jó ötletek, de az egész elkényszeredett, csinált. Buday Dénes zenéje 16 ütemből áll, amely folyton ismétlődik. Mért nem tud engem Illés Gyuri ilyesmire beajánlani?! Hiszen százszor jobban csinálnám! Nem meri, mert nem bízik bennem. Miért is bízza?! Nincs hozzá alapja, amikor látja, miként nyomnak háttérbe. Népszerűtlen embert nem használhat a film!

Okt. 4. – Délelőtt 10.40 órakor a Kossuth rádión ment a „Polka”-m. Mit tesz a keverés! A „Polka” már legalább 12-szer ment, és annyira nem voltam a felvételével megelégedve, hogy legtöbbször meg se hallgattam. Most feljött Kinga, aki az adásokat nagyon

komolyan veszi; ezért nekem is hallgatnom kellett, és meg voltam lepődve: oly kitűnően szólt minden, mintha nem is ugyanaz a magnó lenne.

Okt. 9. – Jánossal⁵ találkoztam, véletlenül. Mintha emberibbé változott volna. Mozgalmas nap. A Jogvédőnél, a Zeneműkiadónál. Hétfőn a Szigeten ebédeltem Scheiber Mátyással. Délután fogadás a Szövetségben, Berman remek hangversenye, Verával hallgattam. Aztán Igor Ozim hegedűestjén. Végül Garay Gyuriékkal, Pancso Vladigerovval és egy törökkel a Duna Szállóban vacsorán.

Okt. 10. – Érdekes eset: ma délelőtt nekiduráltam magam, és „Amíg egy magnetofon eljut odáig” címmel megírtam egy kétflekkes cikkben az egész golgotámat. Felhívtam Horváth Zoltánt; mondta, hozzam be a cikket gyorsan. Ő mindig megható szeretettel beszél velem. Taxit hozattam. Rohanva kifelé ösztönszerűleg megnéztem a levélszekrényemet – a vámhatóság kedvező értelmű értesítése feküdt benne! Ha nem esik a kezembe, óriási botrány törhet ki. Délután a gépírózóval Schumann-oztam 4-től 8-ig.

Okt. 14. – Vasárnapi szép időben a Szigeten ebédeltem megint, Szenkár Jenővel, aki húsz év után azonnal megismert, és szórakoztatón beszélgetett. Somogyi László vitt haza elegáns, új kocsiján. Fried Géza újságolta, hogy Palotai Vili kilépett Székely Zoltán vonósnegyeséből, milliomosnőt vett feleségül, és karmesteri pályára vált át. Füle mindenesetre van hozzá, mert az egyike a legjobbaknak. De nem hiszem, hogy ez a lomha testű ember mozdulatilag beválna. – Délután felhívtam Garay Gyurit, mert már nem tudtam mire vélni, hogy 17-én van a vonóstrióm rádiófelvétele, és még ma sem hívtak próbára. Erzsí, a felesége közölte velem, hogy Gyuri épp most is a triómat próbálja Lukács Paliéknál, de Pali beteg. Ez máris gyanúsán hangzott. Félóra múlva Gyuri hívott fel Lukácséktól: nem tudja, mi lesz a felvétellel, Palinak tisztája van a farában, három nap óta 38,5-ös lázzal, próbált ugyan, még ma is, de egyre rosszabbul van, holnap operálják. Aztán Pali telefonált, és elmondta ugyanezt, csak sokkal melegebben, erősködve, hogy, ha csak egy mód van rá, végigszenvedi az adást.

Okt. 15. – Pali tényleg hősieen viselkedik: ma reggel megoperálták, 12 köbcenti geny nyet csapoltak le belőle, még 39 fok lázzal mégis ½ 3-tól ½ 6-ig próbált, persze állva, mert ülni még nem tud. De Gyuri mégsem hisz a holnapi felvételben, mert már ő is belázasodott influenzával, rosszkedvű és ingerlékeny.

Okt. 16. – Pali láztalan, már ülve próbált ½ 5-től ½ 8-ig. Most már Dénes Vera is maródi: a húr belevágott az ujjába. Holnap délelőtt még egy próbát tartunk, akkor dől el a felvétel sorsa.

Okt. 17. – A felvétel kitűnően sikerült! Lukács a székén kuporogva játszott, Gyuri kétszer kapott orrvérzést, Verának be volt tapasztva az ujjja. De ez a rokkant trió, három ragyogóan tehetséges ember, úgy játszott, hogy öröm volt hallgatni ezt az 1928-ban copyrightolt, tehát 28 éves művet. Négy évvel idősebb Kingánál! Számomra úgyszólván új volt, mert számos részletét teljesen elfelejtettem. Mily remek kis mű ez! Első tétele csupa szerelmes líra, Juci éve volt ez. Második tétele fájdalmasan szomorú

⁵ Jemnitz János.

melodika. Harmadik tétele csupa vad, meghajszolt izgalom. S mindez milyen eredeti! Teljesen egyéni invenció, személyes hang! Úgy viszonyul II. vonósnégyesemhez, mintha megfordított időrendben lenne 23 év közöttük. Ezt Zsdánovnak köszönhetem.

Okt. 18. – Este taggyűlés hajnali 2 óráig. Tiszta időpocsékolás, gittegylet. Tortúra hat órán át buta emberek beszédét hallgatni. Szabó Ferencet lemondatták, de ki jön helyette? Szerintem még ő volt a legmegfelelőbb erre a posztra. De mindegy; amikor a nimbusza odavan. A meghurcoltatás nem ártott neki.

Okt. 20. – Kinga a Tersánszky-együttessel szerepelt a Magvető irodalmi estjén. Nem szóltam semmit, de fáj a szívem őt ebben a dilettánsnál is gyengébb produkcióban látni. Okos nő léte re ő mindezt amúgy is tudja. Sokszor gondolkoztam már azon, miért üldözi őt egészen különleges mértékben a balszerencse. Talán azért, mert mindenütt azonnal megsértődik, és ezzel elrontja a kapcsolatait. Itt is a színpadon nyíltan veszekedett a rivális kolleginájával, ami persze a közönség számára igen rosszul hat. A közönség szereti a kulisszatitkokat, amíg titokban maradnak, mert addig némi romantika tapad hozzájuk; de nem kér a nyíltan leleplezett, meztelenre vetköztetett kulisszatitkokból, mert helyes ösztönnel érzi kiábrándító voltukat.

Okt. 21. – Otthon vacsoráztunk, szép olasz hangokat hallgatva. Mily találóan mondta Schumann már 120 év előtt: olasz muzsikát csak olaszoktól szabad hallgatni, ők elfeledtetik az eszmei szegénységét, és kiemelik az érzéki szépségét.

Okt. 22. – Végre leadtam a teljes Schumann-anyagot. Este Rossi-koncert volt, de oly különös bágyadságot éreztem, hogy otthon maradtam, és elolvastam a negyven év előtti szenzációs regényt, a „Gólem”-et. Megvolt, de sohasem olvastam el eddig. Rafinált írás, benne van a hátborzongatás kompendiuma, szellemidézéstől a kéjgyilkosságig. Mindezt megbocsátanám, de a stílus rossz: Meyrink következetesen konkretizálja az elvont fogalmakat, a hosszúság jön és megy, a rövidség leül és felkel, és ezek a folytatálagosan megszemélyesítve kezelt absztrakciók egyáltalán nem növelik a vizualitást, sőt inkább rontják az előadás plaszticitását. Persze tehetséges ember műve, de spekuláció vezette.

Okt. 23. – Kitért a polgárháború. Délután Kinga egyre telefonált, tudom-e, mi történik a városban. Itt csend és béke honolt. Este 9 órára a Rádióba voltam meghíva, élő adásra. Felkerekedtem, de már a Körúton láttam, hogy a város lázban ég. A Kölcsey utcába már alig tudtam beférni, lépésről lépésre haladtam előre a Bródy Sándor utcában a Vas utcáig. Tovább nem jutottam, mert könnyfakasztó bombákat kaptunk, golyók röpködtek, és láttam, hogy a Rádió kapuját lángszórózzák gyermekek egy teherautóról. Ott hallom, hogy Sztálin szobrát ledöntötték, és viszik a Rákóczi út felé. Ezzel megoldottak egy hetek óta nyomasztó problémát: senki sem tudta, hogy milyen címen távolítsák el azt a kellemetlenné váló tárgyat. Az a vicc járta róla, hogy műemléknek nyilvánítják régisége miatt, mert még „Mátyás korabeli”. Tankok jelentek meg, mentőkocsik; a Vas utcán kifordultam a Rákóczi út felé. Izgatott tömegek. Teherkocsikon csupa gyerek. Valamikor talán majd a „gyermek-kereszteshadjárat” mintájára gyermekforradalomnak nevezik mai nagy akciónkat. De repül a kő, s ki tudja, hol áll meg?

Okt. 24. – Nagy Imre, sajnós, népszerűtlen tettel debütált, bizonyára nem szívesen. Szovjet tankok mindenfelé. A Klubban ebédeltem Devecserivel, Gerő már Moszkvába menekült, a halottak száma 2000-nél nagyobb, a csata folyik tovább. Géppuskaropogás. Egyedül.

Okt. 25. – A helyzet romlik, a kár rettenetes. Csak úgy mellesleg hallom, hogy a Rádió gépeit és teljes magnetofonállományát elpusztították. A háborúban a nyomtatott műveim veszttek el, most az a kis magnógyűjtemény, amely három év alatt nehezen létrejött! Gyermekek taposták szét a szalagokat, köztük a triómat, amelyet csak egy hét alatt vettünk fel, annyi áldozatos fáradsággal! Sírni tudnék, mert érzem, hogy már nem lenne erőm harmadszorra is rendbe hozni szerzeményeim publikálásának ügyét. Egy életen belül háromszor is „kiadatlan ifjú szerzőként” előlről kezdeni a dolgot, miután egy tekintélyes sorozata kiadványaimnak bombatűzben égett el, és a második sorozatot gyermekek taposták széjjel – ez valóban túl sok... Dörög az ágyú. Jövevények beszélnek, hogy a Kálvin téren, Múzeum körúton, Rákóczi úton az ostrom idejére emlékeztet a szörnyű pusztítás. Nemzeti Múzeumunk képtára leégett. S ki látja ennek hasznát!? Forradalom persze nem törődik ilyen pótolhatatlan értékű csekélységekkel, ahogy a vilám sem nézi, hová csap bele. De a sebesültnek legalább joga van panaszkodni, s ne panaszkodjunk, amikor 12 évvel visszavetették Budapestet a romvárosok sorába. – Este a fürdőkádba menekültem, jó forró vízben lubickolni.

Okt. 26. – 10-től 3-ig van utcai kimenőnk. Én csak az utcánkban őgylegtem, és élveztem a 22° nyárias jó időt. Mily helyes volt, hogy konzervekkel túrhetően elláttam magam; így nem kell szerencsétlen emberek között órákig kígyót állnom.

Okt. 27. – Telefonom mindeddig szuperált, de a legtöbbször kikapcsolták, már csak Garry Gyuri jelentkezik, ővele hívogatjuk egymást; Kinga, Magda, Hela helyett. Ma egyáltalán nem volt kimenőnk, mert 10-kor tudtuk meg, hogy reggel 8-tól 10-ig volt. Ki-kí hoz valami félig kitalált hírt, ki-kí a gusztusa szerint színezi tovább. Tisztára óvóhelyi hangulat. Már azt sem tudjuk, ki harcol ki ellen. Már-már úgy látszott, hogy magyar–szovjet háború van kialakulóban, mert legújabbán a magyar hadsereg fog össze a szovjettel az ávó ellen. A lakók oly idegesek, hogy épp ma este, a viszonylag legnyugodtabb estén vonultak le családostul az óvóhelyre.

Okt. 28. – Vasárnap. Kimenő szakadó esőben. Öt nap óta először az Oktogonon, mint ha öt hónap telt volna el azóta. A látvány szörnyű. Villamos persze nem jár. Gyalogolni kell, mint ostrom után. A Lövölde téren nincs ép ablak, bokáig gázolok törött üvegcserepekben. A Gorkij fasort tankok állják el. Hasonló pusztulás képét nyújtja a Hunyadi tér. A körúti Horizont bolt előtt még füstölögnek a felgyújtott könyvhalmozok; ott gramofoncerepekben gázol az ember. Trafikomban meglepően sok az áru. Kérdem, van-e Dózsa szivar. „Mennyit óhajt?”, kérdik. Találomra mondom: „harmincat”; simán megkapom. Sorba állok cukorért, ez ma már a harmadik sorbaállásom a tej- és dohányért után. De sehol se állok be anélkül, hogy a sorból meg ne szólítana valami ismerős. Így aztán trécselve rövidítjük a várakozás hosszú másfél óráit. Holtfáradtan vánszorgok haza. Délután alszom, este kapuór vagyok 10-től 12-ig.

Okt. 29. – Ismét nyugtalanítóbb a helyzet, a tegnapi csendes órák után ma megint dörognék a „tűzsüneti” ágyúk. A súlypont állítólag a vidékre tevődött át. Képtelen va-

gyok dolgozni, pedig most igazán ráérnék. De még olvasáshoz sincs türelmem. Clemens Brentano meséit forgatom; bájosak, de nem tudom élvezni őket. Kinga telefonja egy napig szuperált, ma ismét néma; ezzel szemben Vásárhelyiéké háromnapos némaság után ma felelt. Derék kis emberek... A pesti Rádió szerint az ellenállók letették a fegyvert – közben dörög az ágyú. Tovább tartson-e az átkos hazudozás? Még mindig nem elég nagy a kár, amit okozott? Megint csak elhatároztuk volna, hogy „ezentúl minden másképp lesz”?

Okt. 30. – Megható Budapest vitalitása: ma már a Savoyban ebédeltem, vagyis egy hét óta először ebédeltem egyáltalán, mégpedig fehér asztalnál és bőségesen. Hallom, a Népszavát Révész Mihály szerkeszti Száva Istvánnal és Erdődy Jánossal, míg a Horváth Zoltán-garnitúra a Népakaratot csinálja, bár Horváth máris kijelentette, hogy ő erre még csak három napig hajlandó. Őt Kéthly Anna nem veszi be a laphoz, ami teljesen érthető, hiszen a pártok egyesülése jórészt az ő eredménye volt.⁶ Én nem tudom elhatározni magam, hogy felkeressem a lapot, noha mindenki magától értetődőnek tekinti, hogy ott vagyok. Ehhez a tisztikarhoz nincs kedvem, ez nem teremthet jó lapot. Révésszel egyébként is sohasem szenvedhettük egymást.

Okt. 31. – A hó vége. Kapkodás és tülekedés, amerre nézek. A kommunisták részint bejeden, részint titokzatosan hallgatnak, és teljesen szabad teret hagynak a pártönkivülieknek. A kisgazdapárt viszont túlzott étvággal mozog: muzikát, párhelyiségeket foglal vissza, és hangszórókkal kürtöli be a várost, amely nem politizálni, hanem enni szeretne.

Nov. 1. – Kutyaolunk, mint 1945-ben, a kiszabadulás után, de akárcsak akkor, szívesen és könnyen járkálok óraszámra, jólesik a szobafogság után, s az ember gyaloglásból határozottan többet bír el, mint máskor. De inkább csak nézelődöm, mint célt követek. Tudatosan hagyom magam sodortatni, az ismerősök mind talpon vannak, s ha az ember az Oktogontól lemegy a Rákóczi útig, annyival találkozik össze, hogy ma például hárommal mentem le a Royal eszpresszóig, illetőleg oda be, hogy beszéltessem őket. Mindenki lázasan helyezkedik az „új világ”-ban, de ez nekem módfelett gyanús. Kizártnak tartom, hogy a szovjet zsebre vágja azt a pofont, amit itt kapott; hiszen ezzel rengeteget veszítene presztízseből. Csak nézem a túl mohókat és túlbuzgókat. Őket figyelni sokkal szórakoztatóbb, mint közéjük állni.

Nov. 2. – A szovjet házakat kiürítik. Ma a szomszédos Rippl-Rónai utcában teherautókra rakták a holmikát, tetejébe az asszonyokat és a gyermekeket, és kivitték őket a Feriegyi repülőtérre. Mindenki diadalmaskodik, ujjong, hogy „győztünk”!, de én megdermedtem, mert a legrosszabb előjelet láttam ebben. A szovjet visszavágásra készül!

Nov. 3. – Akasztott ávos tisztet láttam, a Teréz körút és Aradi utca sarkán lógott egy fán, arca vérral borított, szeme kinyomva. A dühös nők kegyetlenebbek a legvadabb férfiaknál. Onnét továbbmenve két ismerős házaspárral találkoztam, és közöltem velük a látnivalót. Mindkettőnél az asszony kívánta látni a hullát, és a férj tiltakozott el-

⁶ Ez több mint fél évszázad múltán történetírói szemmel túlzás: szubjektív visszaemlékezés. A magyarázathoz hozzátartozik, hogy az MSZDP és az MKP „fúziója” előtt az összekötő bizottság egyik tagja Horváth Zoltán volt, ám ez nem jelenti azt, hogy a „fúziót” ő döntötte volna el.

lene... Színházigazgatók alkonya: Tamás, Aladár, Szendrő Feri, Gáspár Margit... Érdekes és jellemző, hogy egyik sem volt rokonszenves vezetője együttesének. Tóth Aladár különösen csúfos véget ért: felvetette a bizalmi kérdést, és egyhangú „nem” volt a válasza. Sorsát megérdemelte, mert tíz év alatt jó emberből gonosz emberré romlott el.

Nov. 4. – 5 óraker, hajnalban pokolra ébredtünk. Ágyúbömbölés, tanklövöldözés, gépfegyverkattogás. Felöltözöm gyorsan, és lesietek; már ott áll a ház népe riadtan, álmosan. A rádióban megszólal Kádár melák hangja: Nagy Imre reakciós kormánya ellen a változatosság kedvéért most ő hívta be az országba, Gerő után, a szovjet sereget. Szörnyű vasárnap, szörnyűségét még növelte a kontraszt: felhőtlen, napsugaras ég és ez a rettenetes égzengés.

Nov. 5. – Gerőt a „felkelők” megölték. Ennyit bement a rádió. De most már ki tudja, hogy ki a „felkelő”? A rettenet folytatódik. Este fenn jártam a háztetőn. Irtózatos látvány: dél felé egyik óriási tűz a másik mellett. Fél Kőbánya ég, Budán a Gellérthegy környéke.

Nov. 6. – Ég a Levéltár Budán. Ma már orosz járőrök cirkálnak a házunk előtt. Budapest pusztul. Az ENSZ maszlagol, tagjai egymást buzdítják, és ide szóvirágokat küldenek. Az ágyúdörgéstől alig hallható, hogy a Kossuth rádió szerint a felkelőket már leverték. E pillanatban Buda ég a Bécsi kaputól a Pénzverdéig. A nemzetközi sajtó szerint gyorsan közeledünk a harmadik világháború felé. Számunkra akkor mindez a borzalom még csak előjátéka további még nagyobb borzalmaknak. Ha nem is az egyetemes emberiségnek, de egyes népcsaládoknak megvan a kollektív sorsuk, amelynek törvényei erősebbek a saját külön akaratuknál. A fehér bőrű emberiség öngyilkosságra készül, és kipusztítja magát. A többi népet legyőző Szovjetuniót elveszteségtől meggyengült állapotában a sárga fajok fogják legyőzni. Őket végül majd a négek váltják le... S mi lesz Beethoven és Mozart örökségével? Talán a nevük fog megmaradni, mint Apelles neve, a festő pusztá neve, képek nélkül...

Nov. 7. – Délelőtt a pokol tombolt itt körülöttünk. Állítólag a jugoszláv követség közvetlen közelünkben is belövést kapott, egy halott és két sebesülttel. Ez talán nem is annyira harc, mint inkább a megsértődött és megdühödött szovjet büntetőexpedíciója. Hiszen véletlenül éppen a gazdaságilag legértékesebb központok mennek tönkre, a gyártelepek és nagyáruházak. Este felmentem a háztetőre, ahonnan óriási tüzeket láttam déli irányban, amerre csak néztem: Kőbányán, Csepelen, Budán. Budapest rettenetes pusztul, mint az ostrom heteiben. S a szovjet az érkező könyöradományokat nem engedi be az országba. Álljunk talpra magunk erejéből, mint 1945-ben. Vagy ne is álljunk, hanem tengődjünk, amíg meg nem puhulunk. Ez a magyar nép második Világosa. S következik a Bach-korszak.

Nov. 8. – „Tűzszünet” holnap estig: harcok a Keleti pályaudvarnál... De négy nap után legalább járkalhattam az utcán, napsugaras téli levegőben. A Klubba telefonáltam némi ebéd reményében: „Nincs étkezés, az oroszok tegnap éjjel kifosztották az egész raktárat.” Sütők-főzők magamnak, főként időtöltés céljából. De ma olyan lecsós rizst csináltam, amely nem csak azért ízlett, mert én csináltam, és hozzá lángost sütöttem, utóbbi már komiszul sikerült.

Nov. 9. – Ha egy nap leforgása után ismét előveszem e naplóm, hogy néhány sort írjak bele, olyan az érzésem, mintha hetek múltak volna el tegnap óta, és az elmúlt októberi „rég jó idők” évekké lennének mögöttem. Pedig mindössze három hete annak, hogy vonóstriómat a Rádióban felvettük: bizakodó, mélységes békehangulatban. S ma végigmentem a Körúton, az Oktogontól a Rákóczi útig... Kőszívű az az ember, akinek e dermesztő pusztulás láttára nem szökik könny a szemébe. Mondom: Budapest már anticipálta a harmadik világháborút. De mintha nem is anticipálta volna, hanem csak lendületbe jött hozzá: minden jel arra vall, hogy most már rohamosan közeledünk a tragédia harmadik felvonása felé.

Nov. 10. – Bárcsak dolgozni tudnék valamit! Most, amikor minden egyéb tényező meglenne, még a tegnap óta tartó csend is, most nem tudom magam koncentrálni. Jól jött nekem Kingától a „Déryné naplója”, ez a mulatságosan tanulságos életkép Pest biedermeier korszakából. A „kis Róza” ezt nem utolsósorban önigazolásul írta meg, és férjét alaposan befeketítette, hogy saját magatartását érthetővé tegye, ami közvetve azt bizonyítja, hogy sok pletyka keringhetett róla. Akár nő, akár férfi a naplóíró, egyre megy, mert száz közül száz dicsekszik el szerelmi hódításaival és ellenállhatatlanul szívődöglesztő lényével. Ez a Don Juan-izmus keseríti meg a legtöbb esetben a naplóolvasást, de különösen a nőké, mert a férfi két diadalmas csábítás között esetleg még bevall egy kosarat, de a nő soha, semmiféle körülmények között. Ez a rengeteg imádat persze teherterele a könyvnek, mert egy olvasónak húsz oldal szerelmi vallomáson kell keresztülrágódnia, amíg egy érdekes korrajzra bukkan. Igen érdekesek viszont a női fontoskodással bőven megadott ruházatkodási megjegyzések, amelyekből a Schubert korabeli pesti divat pontosan összeállítható. Színpadi jelmeztervezők hasznukra forgathatják „Déryné naplójá”-t. Jól jön ez nekem most, amikor alig fűtött, hideg lakásomban a fürdőszobába vonultam vissza, és a klozettülőkén párnáztam ki magamnak egy tűrhetően meleg szállást, ahová az ágyúzás sem hallatszott be olyan rettenetesen.

Nov. 11. – Vasárnap. Kinga volt nálam, három hét óta először. Bal szeme alatt hatalmas véraláfutás: fegyverkeresés volt náluk éjfélkor, s amikor a spájzkulcsot nem találták meg elég gyorsan, az egyik orosz katona revolvere agyával szememre vágta. Nagyanyja is meghalt, egy héttel ezelőtt. Nehéz az élet. Elmondta, hogy Zelk Zoltán, Benjámín László és Déry Tibor a svájci követségen keresett menedéket. Este Hajós Zolinál voltam vacsorára híva. Régi tapasztalatom, hogy rendszerint azoktól kapja az ember a legtöbb kedvességet, akiktől legkevésbé várná.

Nov. 12. – Hány emberrel beszéltem ma? A város felé Szöllősyvel, a körzeti tanácsnokunkkal indultam el, a Köröndön Reschofsky Sándor csatlakozott hozzánk, majd Tauszer, a régi jó órásom. Az Oktogonon elváltunk. Ott egyébként az idők legtalálhatóbb bementése ütötte meg a fületem; ahogy az Abbázia-ház üszkös falain merengtem, egy család állt meg mellettem, és a családfő mutatott a romokra, mondván: „Íme, a békeharc eredménye.” Ott még három újságíróval beszélgettem tegeződve, akiknek nevét sem tudom. Rögtön utánuk Romhányi Jóskaival, feleségével és Horusitzky Zoltánnal akadtam össze, akikhez a már kinyílt Negro eszpresszónál Szabolcs csatlakozott Csikós Rózsival. Fényessel, nem tudom, miért, de összeszólalkoztunk. Két operaházi kardalossal mentem tovább a Zeneműkiadó felé. Ott együtt ült Rékai Bandi, Darvas, Ormos és még három-négy ember, akiknek a nevét nem tudom. Visszafelé Fehér István-

nal és barátaival találkoztam, akiktől megtudtam, hogy a Szövetségben már ebédet osztogatnak. Nosza, bele a zsbivásári zsbongásba! Alighogy székét, asztalt szereztem, jött Hela, majd Karcsi. Hela annyira le volt verve a látottaktól, hogy enni sem tudott, és szótlan maradt. Felbukkant az első keserű vicc: „Budapest, vérfürdőváros.” Ők mentek, Garay Gyuriék jöttek. Dávid Gyulával, Mihály Andrással, Karcag és Kovács Gyurival beszéltem még, majd a Köröndön Fodor Jánossal, az operaénekesssel beszélgettem egy ideig, végül Dobay Líviával és Mosányinéval, immár az utcánkban. Közben bealkonyodott. Délelőtt $\frac{1}{2}$ 11-től délután $\frac{1}{2}$ 5-ig voltam útközben anélkül, hogy a jóízű és bőséges ebéden kívül egyebet végeztem volna a céltalan locsogásnál. Hiszen senki sem tud bizonyosat, és mindenki az óhajai szerint találgat és jósol. Vacsorára ismét Zoliéknál, az ő parasztosan jó kedélyű optimizmusa üdvösen megnyugtató e rémséges napokban.

Nov. 13. – Ma az újságírók is csatlakoztak az általános sztrájkhoz. Mindenki a munkahelyére megy, de nem dolgozik. Talpon van az egész város, de egyebet nem tesz, csak bevásárol – ész nélkül, amit lát és kaphat: egyszerre öt fogkefét, hat szappantartót. Órákig állnak kígyót tíz deka cukorkáért az édességboltok előtt; napokat töltenek kígyóban a cipőüzletek előtt, pedig a kétszázadik kiszámíthatná, hogy számára már nem jut áru. De szótlannul, türelmesen várnak, szinte úgy tűnik, hogy csupán valami elfoglaltság látszatát hajhásszák... Ismét a Szövetségben ebédeltem, észvesztő zsvajban. Percenként mások léptek asztalunkhoz: Wesselényi Miklóssal és Mihalik Sándorral ültem, s az ember percenként derült optimizmusra és zuhant pesszimizmusba, ahogy a jórészt kitalált hírek hangzottak. Nem beszéltem kevesebb emberrel, mint tegnap, de a kép nem tisztul előttem. Állítólag egész Európa mozgásba jött; lehetséges, hogy már benne is vagyunk a harmadik világháborúban, csak nem vettük még észre.

Nov. 15. – Ennél parazitább életet nem éltem, amióta az eszemet bírom. A nap középpontja, hogy a Szövetségben ülök 11-től 3-ig, ott kétszer jól megebédelek, és két üveg sört iszom – korántsem farkasétvágyból, hanem izgalomból és időtöltésből. Minden jövevény hoz valami hírt, amit a következő megcáfol. A Körúton úgy megyek végig, mintha összes ismerősömmnek találkoztót adtam volna. Ebédnél Tarnayval, Szervánszkyval, Dávid Gyulával és Mihály Andrással ültem együtt, de odajött még legalább tizenketű. Mindezekről halálos fáradtan térek haza, és alszom 6-ig, akkor felkelt és vacsorára hív fel Zoli. Ott borozgatunk 9-ig, és vége a napnak... A plakátoszlopokon gúnyos apróhirdetések jelennek meg, mint „Elvesztettem a nép bizalmát, a becstelen megtaláló adja le magas jutalom fejében az Országházban Kádár János nevére.” Vagy: „A magyar nép történelme során három dűlason ment keresztül, a tatár, török és a felszabadúláson.”

Nov. 16. – Az Újságíró Klubban ebédeltem Mihalik Sándorral, Erdődyvel és Pajzs Ödönnel. A sötét benutság jelképe, hogy napjainknak ez az egy-két órás ebédidő a tetőpontja, mikor az emberek találkoznak és találgatnak. Rám úgy hat a jelenlegi helyzet, mintha a magyarság az októberi napokban egy nagyot lobbant volna, és most annál dermedtebb szellemi tespedésbe sülyedt volna vissza. A nép ellenáll, de már azt se tudjuk: kinek?, minek? Vörösmarty aktualizálódott: nincsen remény. A Nyugat részvétváiratokat fogalmaz meg a sorozatos ülésein, és úgy tesz, mintha rajtunk segíthetne azzal, hogy minket első napirendi pontnak tesz meg. Az orosz nem megy ki innét,

és az angol meg a francia válaszként nem megy ki Szuezből. Ezáltal mindkét félnek hallgatnia kell, hiszen egyformán ludasak.

Nov. 17. – Boldizsár Ivánt elvitték, állítólag ezrekre menő mindkét nembeli fiatalsággal. Az általános sztrájk most már ezzel az újabb okkal folytatódik tovább. A nagyhatalmak most már nyíltan készülődnek a háborúra, és nekünk most már harctéri jelentőség az osztályrészünk.

Nov. 18. – Megint egy vasárnap. Sötét gondok között. De lehet, hogy már néhány hét múlva vágyódva tekintek vissza erre a vasárnapra, amikor még mindenem megvolt szép kis lakásomban, és a jóllakás sem okozott még problémát nekem. Legyünk hálásak a mának. Carpe Diem (Horatius: „Élj a mának”). Az „Im westen nichts Neues”-t olvasom (Erich Maria Remarque: „Nyugaton a helyzet változatlan”). Miután a különböző lövedékek akusztikáját és hatását most sokkal közelebbről figyelhettem meg, mint az ostrom alatt, amikor inkább a repülő bombáinak úrtartalma volt megállapítható, így pontosan ellenőrizhetem már Remarque csataleírásainak megdöbbentő szemléletességét. Ő életének ezt az irtóztatóan nagy élményét teljes közvetlenséggel tudja leírni, ami már magában véve is sok, és megmagyarázza könyveinek rendkívüli sikerét. De van könyvének még egy mellékhatása, amely annak idején még nem volt megállapítható, az ugyanis, hogy magán viseli az I. felvonások befejezetlenségét. Ezután csakis a „Kleiner mann, was nun?” (Hans Fallada: „Mi lesz veled, emberke?”) következhetett, szükségszerűen csatlakozva. Fallada ezt szintén csak azért tudta ilyen meggrázóan ábrázolni, mert nyakig ült az élményben, míg Thomas Mann a „Doktor Faustus”-t illető fejezeteiben már retrospektíven okoskodik a téma felett. Remarque könyvének épp az a legmeggrázóbb vonása, hogy senkinek sejtelve sincs a kibontakozásról, és a könyv érdeme, hogy meg sem próbálkozik a prófétálással, amellyel tüstént elbukott volna. Hiszen még most – negyven év után – sincs sejtelmünk annak kibontakozásáról, ami ott kezdődött. Talán majd egyszer az „ötvenéves háború”-nak nevezik ezt a korszakot a „harmincéves” után. Pusztításaiban is arányos lesz azzal. – A Fészekben ebédeltem, jól: gulyásleves és paprikás csirkét nokedlival. Koplalás tehát nincs. Ahogy hazafelé ballagok három üveg Kinizsi sörrel megpakolva, a Bajza és Andrássy út sarkán népet látok összeverődve egy teherautó mellett. Közelebb lépve látom, hogy egy kövérkés asszony fekszik a kocsni alatt hosszú, sötétszürke kabátban, szoknyája felcsúszott, és látható: vastag téli harisnyái csak térdig érnek, és ott vannak megkötve, elnyútt, vastag téli cipő van rajta, de feje nincs, azt az autókerék palacsintává lapította. Vére már kifolyt. Jöttek a mentők, és papírral letakarták. Jött a rendőr, és felírta a sofőrt. A békeállapot körülményessége. Egy héttel ezelőtt közel százezer (?) ember pusztult el rendőri bejelentés nélkül, s még papirossal sem takarták be legtöbbjük napokon át, ott feküdtek kapualjakban vagy közvetlenül a járdán. Háborúsan. Elvégre 75 000 (?) halott és 15 milliárd (?) kár áll ezen a számlán, amelynek ellenértéke – nulla. Ez felér egy másodszor is elvesztett háborúval. Hiszen csakis veszítettünk, és nem nyertünk vele egy mákszemnyit sem. De az egyénien kezelt halott itt, akiért, külön óerte kijött a mentő- és a halottas kocsni, akit százan álltak körül és sajnáltak meg, ez talán mégis már a békes hangulatot keltheti fel.

Nov. 19. – Vásárhelyi Magdánál ebédeltem. Enikő akart a jobbon ülni, és kedves is volt hozzám, míg Anikó a bal oldalamon hidegrázást kapott evés közben, és nagyon

rosszul lett az influenza összes jelével. Épp ez hiányzott neki, amikor mindez a beteg veséjére megy. – Újra megjelent a Magyar Honvéd, az Oktogonon birokra mentek érte az emberek, és ha nem akarták kabátjuk néhány gombját otthagyni, félre kellett állniuk. A Köröndön viszont elért egy újságárus, és nyugodtan vehettem tőle egy példányt, amely hintapolitikával van megírva, ha akarom, a kormány mellett, ha akarom, a kormány ellen.

Nov. 20. – Most már Kinga is influenzás. Vittem neki egy üveg jó bort és pénzt, miután ma, négyheti késedelemmel megkaptam a nyugdíjamat – mindössze egyórai sorban állással. Az utcára léptem: nyomban ismerősbe ütközöm; mindegyik más és más rémhírrrel szolgál, és a zaklatott idegeim éjjel tombolják ki magukat. Ma szívdobogás miatt nem tudtam aludni. Először mentem végig a Rákóczi úton a Baross tértől a Köröndig, és majdnem elsírtam magam az irtózatos pusztulás láttán. Kellett ez? S kinek, minek használt? A Rákóczi úton közlekedni sem lehet, mert a gyalogjáróra a házak ablakaiból söprik le a romhulladékot, az úttesten viszont autók és motorosok száguldoznak. Mindezt tetézi a búcsúk hangulata, mert kétoldalt zárt sorokban kínálják a limlomot az utcai árusok. Rengeteg a színes kendő, mert a háziiparosok este viszik ki el nem adott portékájukat. A többi játékszer, hamis ékszer, vásárfia. Mégis vettem valahol egy perzsaprémés süveget 260 forintért, arra gondolván, hogy tavaly mennyire fázott a fülem. De hát vajon kerül-e még sor arra, hogy idén is fázzon? Nem fogunk-e anarchiába merülni? Hallom, hogy a visszaszívargott nyilas elemek a rendőrségnél helyezkednek el, ahol fegyvert hordhatnak. Ha ezek mozgásszabadsághoz jutnak, valóban vérfürdőváros válik Budapestből.

Nov. 21. – Szörnyű éjszakám volt: rettenetes fejförccsel ébredtem 4 óra felé. Nem tudtam fekvé maradni; miután 35,8 fokos mínusz temperatúrára volt, feketekávéval és rumos teával kínáltam magam, és délelőtt 10 óra felé kezdtem normálissá válni. Ez mind ideggörcs. Az Újságíró Klubban ebédeltem zsigvársári zsigváriban, Kassák Lajosékkal és Vidor Miklóssékkal. Reményi Vera is odaült; két utcai szobájuk minden bútortalponként, a konyhában hálnak kőre fektetett matracokon. Pogromhírek keringenek. Volt-e itt valaha is politikai megmozdulás zsidóverés nélkül? E nélkül nem teljes a dolog. Eddig 1945-öt éltük, mert kezdünk visszamenni 1944-be... „Déryné naplójá”-nak második kötetét olvasom. Érdekesebb az első kötetnél, mert egyre több szó esik benne a nagy kortársakról, Szerdahelyiről, Egressyről, Lendvayról, Megyeriről.

Nov. 22. – Somogyi Lászlóék is eltávoztak. Vashegyi Pásztor Verával, Csinády Dóra Hollayval szintén. Somogyit Fricsay karrierje nem hagyja nyugodni, a balettiskola Kovács Nóráé. Én csak legálisan távozhatnék úgy, hogy magammal vihetném nyomtatásban megjelent szerzeményeimet, mert nélkülük semmibe se kezdhették. Énekes énekelhet, instrumentalista játszhat, de nekem műveket kell felmutatnom, s Németországban már nincsenek példányaim. De a kalandorkodáshoz már öreg is vagyok, s amíg itt békében hagynak, nem is kívánnék másutt élni.

Nov. 23. – Ma egy hónapja kezdődött... Délután 2-től 3-ig otthonmaradással tüntetett Budapest népe, néma csend borult a városra. Hogyan fogja Sepilov kimagyarázni a munkásság általános sztrájkját? Tízmillió ellenforradalmárral?

Nov. 24. – Ha az ember memoárokat olvas, azt kell hinnie, hogy az élet emberemlékezete óta folyvást csúnyult és romlott, mert nincs olyan memoáíró, aki ne beszélne a „rég jó idők”-ről! Minden nemzedéknek az előző korszak volt a jó idő, amiből a folytonos romlás következik – ha megbízható lenne az ilyen, ifjúkort szépítve bemutató megállapítás... Érdekes, hogy az öreg emberek arca estefelé mutatja a legjobb formáját, és reggel, ébredés után a legkuszáltabb, legfeldúltabb, míg a gyermek arca ébredés után a legfrissebb, és este fonnyad el.

Nov. 25. – Ha így megy tovább, alig marad itt művész. Garay Gyuri este telefonon felsorolta nekem az eltávozottakat; hát a nevesek mind szétrebbentek. Azzal vigasztaltam őt, hogy a túl sűrűn ültetett virágok ritkítás után jobban fejlődnek, és magam is ezt hiszem; nálunk a teljesen helytelen és buta kultúrpolitika következtében oly fülledt légkör alakult ki, az összezsúfoltságnak oly tűrhetetlen állapota, mely valóban befulladás-totta a művészetet, és megbénította a fejlődést. Hallom, hogy Szabó Ferenc, a nagy pártvezér, aki főbűnöse zeneéletünk elrothadásának, most Párizsba vándorol ki (?). Zsalán után a párttitkárok futnak most nyugat felé. Balerinák és párttitkárok: jó keverék...

Nov. 27. – Tóth Aladáréknál remek, békebeli ebéden; előétel: homár, gombaleves, két nagy süllő hármunknak, hatalmas karfiollal, hozzá bor, feketekávé. A hálnál meghattottan néztem Aladárra, és ő megértette tekintetemet. Ő tudja, hogy én nagyon szeretem a halat, és ha nevezetes alkalmakkor voltam nála, mindig hallal fogadott. Ez itt tehát a régi baráti szeretet jele akart lenni. Különben is a régi volt, az igazgatóskodás előtti. Jól voltunk együtt hármásban. Csak a hazamenés volt kellemetlen, mert sötét volt már, kísértetiesen sötét. Utcai világítás alig van, s a lakásokból is alig szűrődik ki valami fény. Az emberek árnyakként suhannak el egymás mellett, s erre kifelé már alig járnak. De az árnyak körüti kavargása talán még nyugtalanítóbb, mint itt a csend, mert fantasztikusabb.

Nov. 28. – Kezdünk pacifizálódni: postás hozta ki a nyugdíjamat! Egyesek szerint a munka megindult, mások szerint még nem. Benyomásom szerint a munka megindulna, ha lenne miből. Tehát mindkét félnek igaza van. Az utcai kép javul is, nem is, a törmelékét ugyanis eltakarítják, de a belövések hatalmas üregei ezáltal még félelmetesebb csupaszsággal tátonganak. A város úgy hat, mintha tervszerűen csúfították volna el. Mi szükség volt a Royal-palotát, a New York-házat rommá lőni, holott ezekből senki sem lőtt kifelé?! Sajnos, még mindig nem tudok dolgozni. Mihelyt belekezek, tíz perc múlva úgy elfáradok, hogy egyszerűen elalszom. Teljes idegkimerültség.

Nov. 29. – Kinga volt nálam vénasszonynak maszkírozva. Az ő korosztályának nem sok örömet nyújtott a történelem: világháborút, ostromot, újjáépítést és ezt a II. ostromot. S ez a fiatalság megmutatta, hogy mindazonáltal mily komoly, mily nagy értékek fejlődtek ki benne. A „rideg nevelés”, úgy látszik, mégis többre megy az elpuhító kényeztetésnél. A Nyugat diákjai alamiznapénzeket gyűjtenek, de eszükbe nem jutott volna segédcapatokat küldeni. Illetőleg: eszükbe jutott, de csak játszottak a gondolattal, s nem kellett őket nagyon lebeszélni. Hát mikor Lord Byron megannyi mással a görög szabadságharcosok segítségére sietett, ez nem volt a semlegesség flagráns megsértése?! Persze hogy ugyanaz volt, csakhogy a töröktől nem féltek annyira, mint most az orosz-tól. Ez a lényeg.

Nov. 30. – Délben Lukács Paliékhoz voltam ebédre híva. A töltött káposzta polgáribb volt Aladárék homárjánál, a beszélgetés is, de mégis jól éreztem magam náluk, egyszerű, jó zenészek között. Előzőleg a Zenei Alapnál egy óra hosszát elbeszélgettem a milyen megható, öreg Péterfi Pistával. Mily bölcsen viselkedik! Elvonulva a napi eseményektől és főként a politikától, ott ül, és igyekszik segélypénzeket előteremteni a megszorult muzsikuskok számára.

Dec. 1. – Ebédelni az Újságíró Klubba mentem el, ahol csupa rémüldöző és egymást rémítő emberrel találkoztam. Mennyivel bölcsőbb náluk a Péterfi Pista! Ezek itt sterilen sopánkodva ütik agyon a napot, míg ő a bajbajutottakon segít, és ezáltal nemcsak elfoglalja magát, hanem munkája hasznosságának tudatával a kedélyét is megnyugtatja.

Dec. 2. – Vasárnap. Délben irtózatossá váltam ebédeltem a klubban. Ott mindenki rémhíreket terjeszt és egymást izgatja. Meg tudom érteni, hiszen az újságírók helyzete jelenleg a legbizonytalanabb. A Népszava és a Magyar Nemzet október 23-ika után pártlappá alakult vissza, tehát most, a pártok új megszűnése után gazdátlan. Ki gondoskodik róluk, e lapok munkatársairól? Ki gondoskodik a Szabad Nép óriásira felduzzasztott szerkesztőségének kenyértelessé váló tagjairól? A Fészekben sokkal nyugodtabb a hangulat, mert a színházak megmaradnak, és mielőbb játszani kezdenek, mint ahogy hangversenyek is lesznek. De pártlapok nem jelenhetnek meg a többpárti rendszerhez való áttérés előtt. Ez pedig messze kitolódott... Délután „Déryné”-t olvastam szemfájásig. Aztán felmentem Csizmadia Mártához. Ő az első nő, aki akkora, mint én. Ha állunk, szembeékelhetem, ami számomra teljesen szokatlan, mert eddig mindig le kellett hajolnom ehhez. Este Joliéknál. Ő az antitoxinom, az ő mindent leegyszerűsítő, vagány derűlátásával.

Dec. 3. – A Zenei Alap ma kifizette az orgonaszonátám állami megbízásos díját, 1760 forintot. Rendes dolog volt a vezetőségtől, hogy ily módon gondoskodtak rólam, mert a jogdíj- és prémiumkifizetés január 1-jéig szünetel. A vezetőség ugyanis zsúrvivé alakult át gyorsan, és dicsérettel elfogadta művemet. – Felmentem Vásárhelyiekhez, ott mindenki disszidálásról beszél; csak ott láttam, milyen láz kapta el az egész ifjúságunkat. A Zeneművészeti Főiskolán két tanárra jut egy növendék, mert az öreg, kényelmes tanárok helyükön maradnak, de a fiatalság szárnyra kél. Az egyik már odaát is volt, a másik holnap indul, a harmadik legális útlevélét várja. A disszidálás legtöbbjük szemében valami véresen izgalmas, de rendkívül csábító kalandnak tűnik. Enikőtől bájos olvasójelet kaptam ajándékba a beleragasztott saját fényképével. Ő a család legnormálisabb lelkületű tagja. – Zuhogó esőben gyalog haza.

Dec. 4. – A gondolkozó fiatalság mérlegel és latol, önmagát és a másikat vizsgálja, elemzi, hogy összeillenek-e, mielőtt összeadják magukat. Viszont érett fejvel, sok tapasztalat után feleannyit sem töpreng férfi és nő, ha elkapja a Törschlusspanik; akkor összeállnak „leszállított áron” olyanokkal, akiket fiatal éveikben büszkén visszautasítottak volna. S mindez a látszólagos következetlenség teljesen indokolt, mert egészen más, ha a fiatal ember egy félszázados együttélésre határozza el magát, vagy ha az életes ember rövid alkonyára keres egy társat. Ha Cinkotára utazunk ki, csak éppen ne legyen kellemtelen, aki velünk utazik. De egy többnapos utazásnál már nem közömbös az útítárs.

Eloolvastam „Déryné naplójá”-nak harmadik kötetét is. Már kissé sokallottam ezt az olvasmányt, noha mindvégig gyöngyöket talál benne az ember. Csodálatos, hogy ez a hetvenes éveiben író asszony fiatalkorát fiatalosan mondja el, és stílusa a továbbiakkal szerves összefüggésben öregszik. – Csodálatos stílusának megjelenítő ereje, szemléltető színessége is; emberét néhány szóval találja el és állítja elének. Lázás nyugtalansága, fejvesztett kapkodása a végén, úgy látszik, már climaxos természetű lehetett. Egyébként azt hiszem, hogy biszexuális lehetett, egyre erősödő homoszexuális irányzattal. Férjének hamarosan megtagadta magát, fő szerelmével, Samujával hosszú éveken át csak enyelgett, minden különösebb heves nemi inger nélkül. Szentpéteryhez való viszonya is lanyha volt, mint ahogy Csáky Tivadart is éppen csak tűrte. Ezzel szemben mindenütt csinos fiatal lánykákat vesz maga mellé, korántsem cselédnek, mert cselédet külön is tart; akárhol állomásozik, csak ilyen lányka lakik vele: ez a fontos és nem a férfi, aki nélkül évszámra nyugodtan megvan. De elsősorban és mindenekfelett művész volt, százszázalékos művészjellem, szinte modellszerűen tanulmányozható művészként. A jó produkcióért minden áldozatra kész; szereplés előtt nem eszik, hogy könnyű legyen a teste, nem iszik, hogy tiszta legyen a feje, nem beszél, hogy már előzetesen is a szerepébe élje bele magát! Minden mesterségbeli megjegyzése az igazi, vérbeli szakembert árulja el. Különös emellett a kisebbségi érzése a külfölddel szemben; nem mert kimenni, félt a „külhon” igényességétől, mert azt a saját igényességével azonosította. Ismerte az akkori fejletlen magyar közönség kezdetleges igényeit, és biztosnak érezte magát annak büszke tudatában, hogy ezeket a követelményeket maradéktalanul kielégítheti. Inkább volt vetélytárs nélkül első otthon, mint vetélytársakkal vívódva, esetleg második odakint. Esze remekül működött minden kérdésben, amely művészetével összefüggött. Amily határozottan tudta, hogy ott miként kell cselekednie, oly határozatlan volt minden egyéb kérdésben, tehát az élet gyakorlati kérdéseiben. Ebből magyarázható gyermekinek tűnő szeszélyessége, amely nem volt egyéb a pillanatnak alávetett impresszionizmusnál. Nekem mint nő biztosan nem kellett volna, mert túlságosan nyugtalanító volt ebben a soha le nem kötöttségben. Ember nem is köthette le őt, akit művészete teljesen lekötött. De nem bánom, hogy ezen a másfél ezer oldalon keresztülrágtam magamat.

Dec. 5. – Újra izgalmas, véres nap. Amikor ebéd után kiléptem a Klubból, sűrű géppuska- és puskalövések pattogtak. Kérem egy rendőrtől, honnét? Mondja, hogy nagy zúr van a Nyugati pályaudvarnál és a Wesselényi utcában. Felhívom szegény Kingát, aki ezen a nyugtalan helyen lakik, és mindjárt megerősíti. Megható, hogy az idegesség valami dermedt álnyugalommá merevült nála, amely fegyelmezetséggé hathatna, ha nem tudnám a mélyebb eredetét.

Dec. 6. – Mikulás napja még több vérrel és a gyermekek befolyásolhatatlanul kirakott cipőcskéivel. Mily rikító ellentétek! Halál és sarjadó élet... Máskor természet adta magasabb egység, itt azonban rettentő meghasonlás.

Dec. 7. – Banda Duci volt nálam, és végre megszólaltatta a magnetofonomat. Nagy öröm volt ezt a remek gépet hallani. Avatóul persze én beszéltem bele a mikrofonba, de újból elszörnyülködtem hangom idegen jellegén. Az embernek a valóságtól merőben eltérő elképzelése van saját hangjának színezetéről, mert nincs hozzá distanciája. Azonkívül sohasem hittem el, hogy beszédemnek idegen akcentusa van, mert fülem

szerint hibátlanul magyar kiejtéssel beszélem a magyart. De most magam is észrevettem, hogy külföldiesen hangzik a kiejtésem.

Dec. 11. – Kétnapos sztrájk, de nálunk népes szövetségi választógyűlés. Az „ideiglenes” vezetőséget követi az „átmeneti”! Tiszta komédia! Kinek van erre szüksége? Szabó Ferenc teljesen kibukott, és bosszút liheg. Szervánszky és Járdányi, a két becsületes, jó-hiszemű, de részint bolondos, részint puha jófiú maximális szavazatot kapott. Biztosra veszem, hogy csupa jó igyekezetből és túlbuzgalomból egy csomó marhaságot fognak kiagyalni.

Dec. 12. – Hegel történetfilozófiáját olvasom. Hogyan tudott egy kétségtelenül okos férfi ennyi sületlenséget leírni!? Ő teljesen absztrakt elméletgyáros volt, aki kész volt bármely tényállást a maga rendszeréhez kerékbe törni, amíg bele nem illett.

Dec. 14. – A mondottakból következik, hogy még a követeléseink sincsenek végiggondolva. Ma Járdányi Pállal találkoztam itt, és vele gyalogoltam be a városba; cselekedni szeretnének, és nem tudják, mit. S nem tudják, hogy határozataik meddig maradnak érvényben. Hiszen a legalitásuk is vitás. Az emberek egyik napról a másikra vannak helyeiken, és ezalatt végérvényesen akarnak intézkedni. Voltaképpen ez az igazi forradalmi idők ismertetőjele. Délben a Klubban ebédeltem, mint minden nap, de azt hiszem, elmaradok; túl sok a beépített kém. Ha hirtelen oldalt nézek, szempárok látok, amelyek mereven és ellenségesen figyelnek. Pedig éppen ma mondtam a rokonszenves Mihalik Sándornak, hogy ez a rövid ebédidő, amikor összetalálkozunk és elbeszélgetünk, olyan, mint a rabok körsétája a tömlöcben; aztán mindenki visszatér a magánzárkájába, és a hosszú esti órákra magára maradván elnémul... Nem tudtam már, mit is kívánjunk, és ez a legrettenetesebb, mert hátha éppen ez bizonyul melléfogásnak.

Dec. 16. – Olvasom Thomas Mann „Tonio Kröger”-ét. Ez talán a legönboncolóbb írása: tökéletes elemzése munkamódszerének. Persze hibázik, aki ezt kizárólagos joggal általánosítja, tény viszont, hogy a művészi alkotás tépelődő szenvedéseit senki sem tárta fel még ilyen, szinte indiszkrét nyíltsággal. Az ember néha szinte öhelyette szégyelli magát ezért a szellemi szemérmatlenségért, ugyanakkor viszont élvezzi is a megállapítások bámulatos precizitással megfogalmazott helyességét. – Nincs pénz: miután múltkor premizálták az orgonaszonátámat, lemondtam jogvédő irodai járandóságaimról a nem premizáltak javára, s ez annyit jelent, hogy decemberben egy fillér jogdíjat sem kapok, s a január is kétséges. Mi lesz itt? Anyagilag már oly szépen rendben voltam, s most megint a legszűkösebb keretek közé szorulok! Jogdíj nincs, Filharmónia nincs: ez máris 2000 forint havi kiesést jelent számomra!

Dec. 17. – Kodály Zoltán nehezen fogja elviselni, hogy 75-ik születésnapja ünneplések zaja nélkül múlt el. Ő, aki a tapsok örök étvágyú, fáradhatatlan élvezője, ma bizonyára azért veti el különösen a rendszert, mert elrontotta ily szép, kerek számú jubileumának örömeit. Én mindig rettegtem az életkorommal járó megünnepeltetéstől, és azt különböző születésnapok bemondásával szerencsésen el is kerültem. Alig van ember, aki pontosan tudja, hány éves vagyok. Így jó! Minek kössem az orrukra?

Dec. 18. – A déli Klub-ebédelésnek megvan a sajátos dinamikája: ½ 1-től ½ 2-ig állandó crescendo, ½ 2-től 2-ig észbontó zsvaj, 2-től 3-ig lassú diminuendo és záróra. Ma, mialatt ebédemet fogyasztottam, jött és ment mellőlem: Székely Júlia, Horváth Zoltán, Száva István, Gedeon Pál (mondom neki: „Így négyen együtt mindjárt lapot indíthatnánk.” Mondja ő: „Valóban, több emberre nem is lenne szükségünk.”), Mikó András, Molnár Miklós, Vidor Miklós, Boldizsár Iván, Vető József, Reményiné, Lóczy János, Gábor Gyuri – csupa külön és nem érdektelen, egyénien színezett élet. Ebéd után kellemesen kóválygó fejfel támo­lygok haza.

Dec. 19. – Oláh Gusztáv tegnap Münchenben meghalt. Gyomrát operáltatta, immár másodszer, a gyomorfekély valószínűleg rák lehetett. Oda van az Operaház legszebb díszje, legértékesebb tehetsége, legkulturáltabb egyénisége! Aladár is könnyebben válik meg az Operától, mert annak vonzóereje e veszteség által még inkább csökkent. Sajnálom, hogy nem írhatok róla nekrológot. Régóta nem sajnáltam, de most sajnálom, hogy már nem vagyok újságíró, aki a hírrel berohanna a szerkesztőségbe, és tüstént írógépbe diktálhatná első fájdalmának első kitörését. Így majd csendesebb időkben, később fogok róla írni – ha megélem... Ki tudja?... Ha Gábor Gyurival kerülünk össze ebédkor egy asztalhoz, sokat nevetgélünk, mert mindkettőnkben megvan az életösztön, hogy nevetéssel könnyítsünk a lelki nyomáson. Ma azt mondta: „Lássátok, még Vörösmarty is vizet prédikált és bort ivott, mert az »itt élned, halnod kell« terád, a másik személyre vonatkozik, és nem őrá, az első személyre; neked kell, de nekem nem kell.” Felesége már indulni is akart Vajda Istvánékkal, de autójuk összeütközött és felborult, ő meg karját törte, és megsérült az arca.

Dec. 20. – S én megint egyedül maradtam Karácsonyra, Újévre, mint két év előtt.

Dec. 22. – Egy igazi művész mindig lényegileg autodidakta, mert az, amit produkál, akár alkotói, akár előadói vonalon, mindig valami egyénien elsődleges. S az elsődlegest a tanár már csak azért sem taníthatja, mert még nem ismeri, tehát nem ismerheti a hozzá való eszközöket sem. Ezeket minden egyes művésznek a maga részére külön kell meg- és feltalálnia. Basilides Máriát senki sem taníthatta énekelni, mert az ő testre szabott, csalafintán fonák módszerével más nem is tudott volna énekelni, ő viszont nagyszerű eredményeket ért el vele.

Esik a hó, és az utcán már 20-30 centiméter magasan áll. Én már egyszer szörnyen el is vágódtam ebéd után az autóktól síkos úttest közepén, még jó, hogy nem gázoltak el. Lábaim hirtelen előrecsúsztak, én a hátamra estem, és a koponyaalapom csak úgy dördült. Azt hittem, betört, úgy zúgott a fejem. Egy 8 éves kislány segített talpra, mert elállt a lélegzetem. Aztán agryázkódástól féltem, és visszamentem a Klubba, hogy ha baj van, ne legyek egyedül. Ittam egy csésze feketekávét, és a fejfájásom elmúlt, bár némi kábultság maradt bennem. Éveim számához képest elég katonásan úsztam meg a bal esetet, legalábbis egyelőre. De barátaim megnyugtattak: ha egy órán belül nem jelentkezett komplikáció, akkor túl vagyok a veszélyen; ennek pedig már 3 órája... Esik a hó.

Dec. 23. – De ki ügyel énrám? Senki!... Ha balesetemnél karom, lábam törik, ki ápol éjjel, a kimenési tilalom idején. Senki!...

Dec. 24. – Karácsony. Különös álmra ébredtem fel reggel: édesanyám jött felém fekete bársonyruhácskájában, amelyet felvett, ha vendégeket várt. Kitörő mély szeretettel öleltem és szorítottam őt magamhoz, miközben dereka egyre fogyott, míg végül az egész alak szétfoszlott. Dollynak, aki antropozófus, elmondta délben, jó álomnak tekintette, és úgy magyarázta, hogy anyám lelke belém szállott.

Dec. 25. – Ebéd Vásárhelyi Magdáéknál, és náluk maradtam délután 5 óráig. Szomorúan, de jól érzem magam náluk, akik oly kemény csatát vívnak az élettel, és mégis oly tiszták, oly rendesek tudnak maradni. A nagymama – régi vágású úriasszony – vezeti a háztartást, és főz, mégpedig jól. Magda a pénzkereső, aki látástól vakulásig adja zongoraóráit.

Dec. 26. – A Klubban ebédeltem, utána dr. Hegyi Sándorékhoz mentem, azaz vittem el magam ezzel a rokonszenves házaspárral; a feleség Beniczky Lenke valami közeli leszármazottja. Könnyű borocska mellett jól elbeszélgettünk. (Feltűnő egyébként, hogy az emberek mostanában mennyit isznak! Olyanok is, akik eddig sohasem ittak, most kezdtek rá, mégpedig mindjárt nagymértékben. Ez kétségtelenül az ostrom keltette izgalmi állapot, a gond- és bűfelejtés megnyilatkozása. A többség bizonytalanul érzi helyzetét, az óriási arányú disszidálás alig hagyott magyar családot érintetlenül.)

Dec. 31. – Szilveszter... Este 10 óra van; most jöttem haza Hegyi Sándoréktól, ahol egy kiváló pulykavacsorára voltam meghíva. Borozgattunk, s az idő gyorsan telt el ezzel a szívélyes, rendes házaspárral. Most azonban, hazatérve, mégiscsak elfog a melankólia. Hát ez már csak így megy tovább, a magányom egyre csak fokozódik!? Tavaly csak Kinga hagyott magamra, idén Hela is. Aladárék is elutaztak... Tavaly még örök érvényűnek tűnt, hogy Szilveszter estjén az Operaház igazgatósági páholyából a „Denevér”-t hallgatom meg! Aladár se hitte volna, hogy ő se lesz itt, s Oláh Guszti holnaputáni temetésén nem ő mondja el a hivatalos gyászbeszédet. Szétfutottunk a szélrózsa minden irányába, sőt egyesek a halálba, s én egyedül hallgatom a tenger mormolását... Hívtak a délután 2 órakor kezdődött „Denevér”-előadásra, de azt válaszoltam, hogy a délben repkedő denevér elfajzott állat, amelyre nem vagyok kíváncsi. Vásárhelyi Magdáékhoz is elmehettem volna reggelig tartó házibulira, de éppen ez, a kimenési tilalom miatt kötelező kitartás tartott vissza. Ha ott nem jól érzem magam, kinszenvedés reggel 6 óráig vesztegelni. Inkább otthon, öreges kényelemben iszom meg éjfélkor az oblitigát pohár pezsgóval, önmagammal koccintva, mint egy görög bölcs. Még Oláh Guszti temetésén beszélni sincs kedvem; amit végtelen szépségszeretetéről, szépségszomjáról elmondhatnék, annyira nem illenek a mai százezer munkanélkülivel megfenyegett romvárosunkba, hogy félek, nevetségessé vagy gyanússá válnék. – Nem voltam rest ebben az évben, bár szorgalmas sem. Néhány dal, a gordonka-„Levél”, a fúvóstrió és a kész Schumann-könyv. Ez az egész. Tavaly szorgalmasabb voltam, idén viszont többet szerepeltem a sajtóban. A „Filharmónia”-füzetekbe sűrűn írtam kritikai cikkeket, és szeptember 1-től október 23-ig reaktívált munkatársa voltam a Népszavának.

Hallgatom Európa szilveszteréjféli-táji rádióadásait, és meg kell állapítanom, hogy mindenütt egyformán pocskék. Az ízlés leromlása általános, még a kivitel hanyagsága, lomposága is. Világszerte (!) nem hallottam figyelemre méltót.